

Lietuvos Respublikos
švietimo ir mokslo
ministerija

Pagrindiniai klausimai:

- **Kaip suvokiamas ir priimamas veiklos kokybės išorinis vertinimas Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose?**
- **Kaip mokytojai vertina išorės vertintojų kompetencijas ir savybes?**
- **Kokios išorinio vertinimo stiprybės, silpnybės, galimybės ir grėsmės?**

KAIP VERTINAMAS MOKYKLŲ VEIKLOS KOKYBĖS IŠORINIS VERTINIMAS?

Bendrojo ugdymo mokyklų veiklos kokybės išorinis vertinimas – formuojamasis mokyklų veiklos kokybės vertinimas. Jo paskirtis – sutelkti dėmesį į kokybinį konkrečios mokyklos veiklos vertinimą, stebint pamokinę ir nepamokinę veiklą, bendraujant su mokytojais, mokiniais, kitais bendruomenės nariais, analizuojant Švietimo valdymo informacinės sistemos, Nacionalinio egzaminų centro, mokyklos internetinėje svetainėje esančius, mokyklos vadovų pateiktus duomenis, dokumentus.

Nuosekliai vykdant bendrojo ugdymo mokyklų veiklos kokybės išorinį vertinimą, Lietuvos pedagogų bendruomenė spaudoje, internetinėje erdvėje diskutuoja, aktyviai aptaria išorinio vertinimo prasmę, naudą mokyklai, mokytojui, vaikui.

Pasitelkusi Vilniaus pedagoginio universiteto tyrėjus, Nacionalinė mokyklų vertinimo agentūra (toliau – Agentūra) 2010 metais tyrė mokytojų nuomonę apie jų mokykloje vykusį veiklos kokybės išorinį vertinimą. Mokytojų nuomonė buvo renkama standartizuoto grupinio interviu metodu (diskusijų grupėse). Apibendrinus tyrimo duomenis, parengta Mokytojų nuomonės apie mokyklų veiklos kokybės išorės vertinimo vykdymą ir organizavimą bendrojo ugdymo mokyklose tyrimo ir analizės studija.

Šiame leidinyje pateikiama informacija iš minėto tyrimo: apžvelgiamas išorinio vertinimo modelio traktavimas šalies mokyklų pedagogų bendruomenėse, pateikiamos mokytojų ir mokyklos vadovų nuomonės apie išorės vertintojus, mokyklų veiklos kokybės išorinio vertinimo organizavimą ir vykdymą.

Esminės išvados

- Tyrimo rezultatai atskleidė prieštarinę situaciją: pedagogai **palankiai vertina** mokyklų veiklos kokybės išorinį vertinimą tiek asmeninės kompetencijos, tiek mokyklos kaip institucijos tobulinimo aspektu, **bet tuo pat metu yra nepatenkinti** išoriniu vertinimu, nes vertinimas sukelia stresą.
- Mokytojai, aptardami išorinį vertinimą, **nenurodo** išorinio vertinimo **naudos vaikui**.
- Mokyklų bendruomenėse **nepakankamai** gerai **suvokiama formuojamojo vertinimo samprata**, išorinio vertinimo principai, vykdymo tvarka ir procedūros.
- Mokytojai neadekvačiai suvokia savo vaidmenį išorinio vertinimo, kaip formuojamojo vertinimo, procesuose: jie save dažniausiai laiko tik **pasyviais** vertinimo proceso **dalyviais** (stebimaisiais): per retai mokytojai su išorės vertintojais diskutuoja, bendrai tariasi, kaip vertėtų tobulinti mokyklos veiklos kokybę, ne visada mokytojams aišku, kodėl išorės vertintojai iškelia daugiau klausimų, nei pateikia atsakymų.
- Išorinio vertinimo veiksmingumui įtakos turi asmeninis pedagogų požiūris, **gebėjimas pasinaudoti** pateiktais vertinimais. Tyrimo metu pastebėta, kad pozityviai nusiteikusios mokyklų bendruomenės turi daugiau idėjų veiklai tobulinti.
- Tirtų mokyklų mokytojai dažniausiai **palankiai vertino** išorės vertintojų savybes ir kompetencijas – etišką elgesį, ugdymo proceso išmanymą, nešališką ir objektyvų vertinimą, mokinių ir mokyklos darbuotojų interesų paisymą, korektiškumą, taktą, geranoriškumą, siekį padėti mokyklai.
- Išorinio vertinimo kokybei ir konstruktyviai komunikacijai daugiausiai **įtakos** turi išorės vertintojų **bendrosios kompetencijos** (ypač komunikavimo, asmeninė).
- **Išorės vertinimas**, kaip mokyklos veiklos tobulinimas, **negali būti laikomas epizodine veikla**: iki vertinimo, vertinimo metu ir po jo vertėtų konstruktyviau bendradarbiauti visų lygmenų (Agentūros, mokyklos steigėjo, mokyklos) atstovams, gerinti bendravimą, bendradarbiavimą, skleisti informaciją ir patirtį.

KAIP SUVOKIAMAS IR PRIIMAMAS MOKYKLŲ VEIKLOS KOKYBĖS IŠORINIS VERTINIMAS?

Išorinio vertinimo samprata, organizavimas ir vykdymas nustatyti Bendrojo lavinimo mokyklų veiklos kokybės išorės vertinimo tvarkos apraše (2009). Išanalizavus minėtą dokumentą matyti, kad mokyklų veiklos kokybės išorinio vertinimo procesas tiksliai dokumentuotas, aiškiai nubrėžti veiklos etapai, mokytojų ir mokyklų vadovų veiklos aprašytos suprantamai ir priimtina.

Iš tyrimo (2010) duomenų matyti, kad mokyklų veiklos kokybės išorinis vertinimas mokytojams menkai **pažinus**: dauguma mokytojų nesusipažinę arba paviršutiniškai susipažinę su išorės vertinimo tvarkos aprašu, turi menką suvokimą apie savo tiesioginį dalyvavimą mokyklos veiklos kokybės vertinimo organizavimo ir vykdymo procesuose, dėl to šis procesas juos baugina. Geriau susipažinę su išorinio vertinimo tvarka, pedagogai aktyviau ir konstruktyviau dalyvautų

išorės vertinime, jaustųsi saugiau ir ramiau. Tyrimo metu nustatyta, kad mokytojams itin svarbu suvokti, jog išorinis vertinimas tampa sėkmingu mokyklos veiklos kokybę užtikrinančiu veiksniu tuomet, kai darniai veikia ir vertinamieji, ir vertintojai, kai mokyklos bendruomenės nariai padeda išorės vertintojams rinkti, analizuoti, interpretuoti duomenis. Vertintojų įžvalgos, keliami klausimai turi mokyklai padėti pasirinkti jai tinkamus, priimtinius veiklos tobulinimo būdus. Kiekvieno išorinio vertinimo sėkmė vertinama pagal tai, kiek jis padėjo konkrečiai mokyklai pagerinti ugdymą ir mokymąsi konkrečioms vaikams.

Iš toliau pateikiamų apibendrintų pastebėjimų ir išvadų apie rengimąsi išoriniam vertinimui, vertinimo organizavimą, vykdymą ir pedagogų dalyvavimą vertinime matyti, kad daugiausiai diskusijų kyla dėl išorinio vertinimo vykdymo etapo.

MOKYTOJŲ IR MOKYKLŲ VADOVŲ RENGIMASIS IŠORINIAM VERTINIMUI

Išorinis vertinimas gerai priimamas ir sėkmingai vyksta mokyklose, kuriose:

- mokyklų vadovai sistemingai planavo ir tikslingai organizavo informacinius pedagogų renginius, kvalifikacijos tobulinimą, bendradarbiavimą;
- mokytojai ir mokyklų vadovai atidžiai studijavo išorinio vertinimo tvarkos aprašą, Agentūros interneto svetainėje esančią medžiagą;
- mokytojai ir mokyklų vadovai bendrai analizavo išorės vertinime dalyvavusių mokyklų gerųjų patirčių „Sėkmės istorijų“ leidinius, kartu tarėsi, kaip tobulinti ugdymo ir mokymosi procesą;
- buvo domėtasi kitų mokyklų, dalyvavusių išorės vertinime, patirtimi, dalintasi duomenimis grįžta informacija;
- sėkmingai vyko bendravimas su vadovaujančiuoju vertintoju: išsiaiškinta išorinio vertinimo tvarka, procedūros, vertinimo samprata, mokytojų lūkesčiai, bendruomenės nuostatos, asmeninis mokytojo požiūris į išorinį vertinimą.

IŠ MOKYKLŲ VADOVŲ NUOMONIŲ ANALIZĖS

Asmeninis mokyklų vadovų rengimasis išoriniam vertinimui yra gana geras:

- vadovai atsakingai rengėsi išoriniam vertinimui – analizavo dokumentus, įvairius informacijos šaltinius;
- bandė ruošti mokytojus („bandėme nuimti įtampą“).

Tačiau prieš išorinį vertinimą vadovų organizuotas mokyklos bendruomenės telkimas, mikroklimato kūrimas ne visada pasiekė būtiną kokybę, kuri lemtų vertinimo proceso sėkmę.

Pagrindinio ir vidurinio ugdymo programas teikiančių mokyklų pedagogų rengimasis išoriniam vertinimui koordinuotas skirtingai:

- pagrindinių mokyklų vadovai su visa mokyklos bendruomene veikė kryptingai;
- vidurinių mokyklų – menkai informavo, būrė bendruomenę ir taip apribojo galimybę konstruktyviai dalintis informacija.

IŠ MOKYTOJŲ NUOMONIŲ ANALIZĖS

Mokytojų pasirengimas išoriniam vertinimui vertintinas vidutiniškai:

- palyginti nedaug mokytojų skaitė išorinio vertinimo tvarkos aprašą, domėjosi vykdymo procedūromis, galimybė patiems aktyviai dalyvauti išoriniame vertinime;
- dalis mokytojų nepasinaudojo galimybė patiems pasiūlyti vertintojui (pakviesti vertintoją) stebėti vieną jo vedamą pamoką;
- tyrime dalyvavę mokytojai mažai domėjosi kitų mokyklų patirtimi;
- informacija apie išorinį vertinimą dažniausiai perduodama „iš lūpų į lūpas“, nes mokytojai retai informaciją grindžia duomenimis, įrodymais.

Iš mokytojų išsakytų nuomonių neišaiškėjo, kad mokyklos steigėjo (savivaldybės administracijos švietimo padalinio) veiksmai, rengiantis išoriniam vertinimui, buvo derinti su mokyklos vadovų kryptingai organizuota veikla.

Tyrimo metu nustatyta, kad:

- mokytojams ir mokyklų vadovams išorinio vertinimo samprata nepakankamai aiški;
- dauguma mokytojų išoriniam vertinimui rengėsi kaip vienkartiniam darbui;
- mokyklų steigėjai (savivaldybių administracijų švietimo padaliniai) ir mokyklų vadovai, planuodami priemones veiklos kokybei tobulinti, galėtų veikti kryptingiau;
- nepakankamai išnaudotos mokyklos steigėjo, Agentūros, mokyklos vadovo sutelktinės pastangos ne tik veikti, bet ir savo veikimu siekti mokyklos veiklos kokybės.

IŠORINIO VERTINIMO ORGANIZAVIMAS

IŠ MOKYTOJŲ NUOMONIŲ ANALIZĖS

Mokytojai siekė padėti vertintojams būti objektyviems:

- prieš kiekvieną stebimą pamoką teikė vertintojams informaciją apie būsimas veiklas, klasės kontekstą;
- po pamokos mokytojai turėjo galimybę su vertintoju aptarti stebėtą pamoką (veiklą).

Mokytojai dažniausiai nepatenkinti, kad:

- nepasakoma, kada ir kieno pamokas lankys vertintojai;
- aptardami pamoką, vertintojai kalba ir apie vaiko darbą pamokoje (tokį aptarimą mokytojai laiko „neapčiuo-piamu, nekonstruktyviu“).

IŠ MOKYKLŲ VADOVŲ NUOMONIŲ ANALIZĖS

Pasak mokyklų vadovų, vertinimo savaitę vertintojai kasdien teikė informaciją administracijai apie stebėtas veiklas mokykloje, dalijosi pastebėjimais, išvalgomis, diskutavo apie preliminarius veiklos kokybės vertinimus.

Mokyklų vadovai, komentuodami išorės vertintojų veiklą, ją apibūdina kaip tiksliai organizuotą.



Tyrimo metu nustatyta, kad:

- išorinio vertinimo organizavimas vertinamas palankiai;
- veikla organizuojama pagal Bendrojo lavinimo mokyklų veiklos kokybės išorės vertinimo tvarkos aprašo reikalavimus.

IŠORINIO VERTINIMO VYKDYMAS

Tyrimo metu nustatyta, kad mokytojams ir mokyklų vadovams priimtinas **išorinis vertinimas, grįstas stipriųjų veiklos sričių fiksavimu ir gerosios praktikos stiprinimu**: po kiekvienos stebėtos pamokos mokytojai pasakomi ne

mažiau kaip 3 stiprieji ir ne daugiau kaip 2 tobulintini veiklos aspektai, o baigiantis mokyklos veiklos kokybės vertinimui – ne mažiau kaip 10 stipriųjų ir ne daugiau kaip 5 tobulintinos veiklos.

IŠ MOKYTOJŲ NUOMONIŲ ANALIZĖS

Mokytojai, analizuodami išorės vertinimą, pripažino turintys per mažai informacijos, kad spręstų apie jo kokybę, ir aptardami vertinimo kriterijus ir rodiklius svarstė, nuogaštavo:

- ar galima suspėti pamatyti tiek daug (jų nuomone, reikėtų daugiau išorės vertinimo laiko skirti ugdymo proceso kokybei objektyviai įvertinti);
- kad unifikuoti ir standartizuoti stebimos ugdomosios veiklos reikalavimai, itin daug vertinimo rodiklių gali turėti neigiamos įtakos vertinimo objektyvumui, išvadsoms.

Mokytojai norėtų:

- daugiau komentarų, informacijos apie savo veiklą;
- su vertintojais plačiau padiskutuoti apie ugdymo proceso stipriuosius ir tobulintinus aspektus;
- po pamokos būti supažindinti su stebėjimo protokolu, jį patvirtinti parašu.

Mokytojai mano, kad:

- juos tenkina tinkamai vykdomas vertinimas, o išorinio vertinimo duomenis galima panaudoti mokyklos įvaizdžiui gerinti;
- po stebėtos pamokos nusakyti tobulintini veiklos aspektai yra tik vertintojo nuomonė, kuri ne visada sutampa su mokytojo nuomone;
- išorinis vertinimas ne visada yra postūmis pripažinti savo tobulintinus veiklos aspektus ir tobulėti;
- išorinis vertinimas – tam tikra intervencija, grėsmė jų veiklos stabilumui.

IŠ MOKYKLŲ VADOVŲ NUOMONIŲ ANALIZĖS

Beveik visi tyrime dalyvavę mokyklų vadovai pabrėžė:

- vertinta mokyklos veiklos visuma: buvo stebimas ir vertinamas visų mokinių (klasių), mokytojų, mokyklos vadovų darbas;
- buvo sudarytos sąlygos su vertintojais bendrauti ir diskutuoti apie mokyklos veiklą, ugdymo procesą;
- išsakyti pastebėjimai buvo naudingi, konkretūs, argumentuoti.

Mokyklų vadovų manymu, išorinis veiklos kokybės vertinimas – tai tiesiogiai mokyklą veikiantis ir naudingas procesas, skatinantis keistis, tobulėti.

Apibendrinus mokyklų vadovų nuomones apie mokyklų veiklos kokybės išorinio vertinimo vykdymą, išryškėjo:

- mokyklos veiklos analizavimą įvairiais būdais (stebėjimas, interviu, dokumentų analizė ir kt.) vadovai laiko nuodugniu ir tinkamu;
- vadovų nuomone, pakanka išorės vertinimo laiko ir instrumentų ugdymo proceso objektyviam įvertinimui, t. y. išorinio vertinimo metodika sukurta tinkamai;
- išorinis vertinimas sudarė sąlygas mokyklų vadovams aiškiau pamatyti ugdymo proceso stipriąsias ir tobulintinas sritis;
- pasak vadovų, vertintojų konsultacijos ir patarimai gali veikti skatinamai, tapti esminiu mokyklos kultūros tobulinimo veiksmu.



Tyrimo metu nustatyta, kad dalies mokytojų vadybinė kompetencija tobulintina:

- ugdymo proceso kokybę jie laiko savaime susikuriančia, nereikalaujančia kokių nors specialių pastangų;
- organizuodami ugdymo procesą, mokytojai retai laikosi vadybos ciklo ir neišvelgia vertinimo ir įsivertinimo būtinybės kaip naujo, kokybiškesnio, ciklo pradžios.

Išorinio vertinimo sėkmė labai priklauso nuo mokytojų asmeninio požiūrio, nuostatų, bendruomenės mikroklimato. Pastebėta, kad **mokytojai dažniausiai save sutapatina tik su stebimaisiais**, savęs nelaiko veiklos kokybės vertinimo dalyviais. Pedagogams nėra priimtina **vertinimą laikyti procesu, kuriame vertintojai, vertinamieji ir rezultatais suinteresuoti asmenys bendradarbiaudami kuria, tobulina sutartą vertinimo sistemą**. Ne visada suvokiama, kad duomenys renkami, analizuojami, interpretuojami atsižvelgiant į kontekstą ir vertinamųjų nuomonę. Išorės vertintojai daugiau nei pusę viso vertinimo laiko praleidžia tiesiogiai stebėdami pamokas, bendraudami su mokyklos bendruomenės nariais, tačiau pedagogai dar retai išnaudoja išorės vertinimo apraše fiksuotą galimybę su išorės vertintojais aptarti rūpimus klausimus, išsakyti savo abejones. Tik keletu mokyklų kai kurie mokytojai ir vadovai adekvačiai suvokė

savo misiją vertinant mokyklos veiklos kokybę ir atitinkamai į šį procesą įtraukė mokyklos bendruomenę. Daugelio mokyklų pedagogų bendruomenės suvokė mokyklų veiklos kokybės išorinį vertinimą kaip neišvengiamybę, išorinį poveikį, kurį vienaip ar kitaip teks įveikti.

Iš 1 lentelės matyti, kad mokytojams labiausiai „nematoma vertintojų veikla“ yra mokyklos įsivertinimo (vidaus audito) veiksmingumo, mokinių pasiektos pažangos ir mokyklos pateiktų dokumentų vertinimas. Pedagogai ne visada suvokia, kokiais būdais ir kriterijais vertinami minėti dalykai ir tai jiems kelia nerimą. Pedagogams labiausiai suprantamos, pažinios tos vertinamos veiklos, kurias jie gali matyti, stebėti, kai patys vertintojams teikia konkrečius duomenis, kalbėdamiesi su vertintojais gali paaiškinti, pateikti pavyzdžių.

1 lentelė. **Stebimų veiklų matomumas mokyklos bendruomenei**

Kas stebima	Mokytojams akivaizdi veikla	Nematoma vertintojų veikla
Ugdymo(si) procesas, kasdienė mokyklos veikla (iki 75 proc. vertintojų laiko praleidžiama klasėje)	+	
Pokalbiai su mokyklos darbuotojais, mokiniais ir kitais suinteresuotais asmenimis	+	
Įsivertinimo (vidaus audito) procesas ir rezultatai		+
Pamokoje mokinių pasiektos pažangos vertinimas		+
Posėdžiai, pasitarimai, susirinkimai	+	
Specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių mokymas(is) ir jų daromos pažangos vertinimas	+	
Susitikimai su mokyklos savivaldos institucijų atstovais	+	
Mokyklos pateikti dokumentai		+

Dauguma tyrime dalyvavusių mokytojų mano, kad vertintojams rūpi tik mokytojų profesinės kompetencijos. Todėl beveik visi mokytojai tikisi iš vertintojų gauti tiesioginę, konkrečią dalykinę-metodinę konsultacinę pagalbą. Išorinio vertinimo naudą mokyklai dažniausiai pedagogai suvokia tik individualiu lygmeniu. Apibendrinus mokytojų nuomonę išaiškėjo, kad dauguma pedagogų jautė stresinę būseną per visą išorinį vertinimą. Be to, tyrimo metu dalis mokytojų nuogaštavo, kad gautos galutinės išorinio vertinimo išvados gali turėti įtakos mokytojo „išlikimui institucijoje“. Spręsdamos, kaip mažinti stresą, mokytojų diskusinės grupės iki galo nesutarė. Dauguma pedagogų teigė, kad atėjęs stebėti ugdomosios veiklos išorės vertintojas yra dirgiklis, neigiamai veikiantis tiek mokinius, tiek mokytoją.

Diskusijų grupėse pedagogai nuogaštavo ir dėl galimo mokytojų ir mokyklų lyginimo, reitingavimo. Tyrimo metu buvo atskleista, kad pasitaiko („buvo girdėti“) atveju, kai gavus išorės vertinimo ataskaitą yra bandoma, neatsižvelgiant į konteksto duomenis, lyginti mokyklas arba mokytojų reitingai sudarinėjami mokyklos viduje. **Vertėtų vengti reitingavimo ir pajėgas kryptingai telkti mokyklų veiklos kokybės kaitai**, racionaliai paskirstant išteklius, stiprinant komandinį darbą, tobulinant mokyklos ir personalo valdymo politiką. Mokytojų lyginimas gali turėti neigiamą įtaką ir bendruomenės narių santykiams, ir mokytojo profesinei raidai.

Kai kurios mokyklos nepasirengusios išorinį vertinimą priimti kaip paskatą tobulėti, išorinio vertinimo rezultatus naudoti ugdymo(si) proceso kokybei tobulinti, mokinių pasiekimams

ir institucijos darbui gerinti. Tyrimo metu paaiškėjo, kad lyderystė ir komunikacija mokyklose dar nepasiekė pokyčiams svarbios ribos, todėl ir veiklos kokybės tobulinimas vertintinas kaip nepakankamas arba daugiau deklaratyvus nei realiai vykdomas.

Apibendrinus pedagogų nuomones galima išskirti tris išorinio vertinimo, kaip mokyklos tobulinimo instrumento, inicijuojamas ir pedagogų palankiai vertinamas kaitos kryptis:

- *pedagogų kompetencijų tobulinimas* (išorinio vertinimo metu aptariant stebėtas pamokas (veiklas) vyksta minimalus konsultavimas);
- *mokyklos veiklos kokybės tobulinimas* (išorinio vertinimo savaitę mokykloje su vadovais kasdien aptariami mokyklos veiklos kokybės sėkmingi ir tobulintini veiklos aspektai, išorinio vertinimo ataskaitoje pateikiamos rekomendacijos, įžvalgos, prognozuojami tikėtini rezultatai sudaro sąlygas mokyklos bendruomenei priimti tinkamus sprendimus);
- *mokymasis suvokti ir adekvačiai priimti išorinės aplinkos iššūkius* (vertinti kontekstą, prognozuoti galimą poveikį, į tai atsižvelgti planuojant veiklas).

Tyrimo ir analizės duomenys rodo, kad daugelis pedagogų išorinio vertinimo procesus vertina teigiamai. Todėl galima daryti išvadą, kad **išorinio vertinimo procesas ir vykdomo procedūros realioje mokyklų edukacinėje erdvėje traktuotinos kaip ugdymo proceso ir mokyklos veiklos kokybės tobulinimo prielaida**.

KAIP MOKYTOJAI VERTINA IŠORĖS VERTINTOJUS?

IŠORĖS VERTINTOJŲ ATLIEKAMŲ VAIDMENŲ VERTINIMAS

Išorės vertintojais gali tapti pedagoginę ir vadybinę patirtį turintys asmenys, dirbantys ne tik bendrojo ugdymo mokyklose, bet ir kitose švietimo administravimo ir paslaugų teikimo institucijose. Atrankoje į bendrojo ugdymo mokyklų veiklos kokybės išorės vertintojus vertinamas atitikimas kandidatų bendriesiems ir specialiesiems reikalavimams¹. Vadovaujantis modernios kokybės vadybos dėsniais, atrinktiems kandidatams į išorės vertintojus yra organizuojamas specialijų kompetencijų tobulinimas.

Mokyklų veiklos kokybės išoriniame vertinime yra labai svarbu išorės vertintojų profesionalumas. Tobulindami kvalifikaciją ir įgydami išorinio vertinimo patirties, išorės vertintojai tobulina gebėjimus korektiškai teikti informaciją apie ugdymo ir mokymosi proceso gerinimą, mokymosi pažangą. Išorės vertintojai privalo laikytis bendrojo lavinimo mokyklų veiklos kokybės išorės vertintojų elgesio taisyklių².

Mokytojai analizuoja išorės vertintojų dalykinį pasirengimą – smalsauja, atidžiai stebi, tyrinėja, ar jis išmano stebimą mokomąjį dalyką. Vertinamas ir išorės vertintojo pasirengimas pastebėti įvairius pamokos proceso aspektus ir gebėjimas adekvačiai, atsižvelgiant į klasės ir mokyklos kontekstą, įvertinti pamokos kokybę. Vertintojų pastebėjimus mokytojai itin detalai, nuodugniai nagrinėja, jautriai priima griežtesnius komentarus dėl stebėtos pamokos (veiklos). Mokytojai vertina ir priima išorės vertintojus dažniausiai pagal savo turimą patirtį, asmeninį požiūrį, vertinimo sampratą, asmeninius tikslus. Vertindami mokytojai išskiria keletą išorės vertintojo atliekamų vaidmenų: vertintojas, konsultantas ar pagalbininkas, tikrintojas (inspektorius), kolega ir kt. 2 lentelėje pateikiamas išorės vertintojams priskiriamų vaidmenų grupavimas pagal mokytojų išsakytų teiginių dažnį.

2 lentelė. **Pedagogų išskiriami išorės vertintojų vaidmenys**

Mokytojų nuomonė	Vadovų nuomonė
Pagrindinio ugdymo programas teikiančiose mokyklose išskiriami išorės vertintojų vaidmenys: <ol style="list-style-type: none"> 1) vertintojas 2) tyrėjas 3) konsultantas ir pagalbininkas 	Pagrindinio ugdymo programas teikiančiose mokyklose išskiriami išorės vertintojų vaidmenys: <ol style="list-style-type: none"> 1) vertintojas 2) konsultantas ir pagalbininkas 3) ir kolega, ir teisėjas
Vidurinio ugdymo programas teikiančiose mokyklose išskiriami išorės vertintojų vaidmenys: <ol style="list-style-type: none"> 1) tikrintojas 2) prižiūrėtojas ir kontrolierius 3) pagalbininkas ir konsultantas 	Vidurinio ugdymo programas teikiančiose mokyklose išskiriami išorės vertintojų vaidmenys: <ol style="list-style-type: none"> 1) pagalbininkas ir konsultantas 2) tikrintojas ir stebėtojas

Vidurinio ugdymo programas teikiančiose mokyklose pripažįstama, kad vertintojai savo elgsena siekia įgyti mokyklos bendruomenės pasitikėjimą, tačiau apibūdindami išorės vertintojų atliekamus vaidmenis vidurinio ugdymo programas teikiančių mokyklų mokytojai vis tik pirmiausia iškelia tikrintoją, paskui – prižiūrėtoją ir kontrolieriaus vaidmenis. Labai retais atvejais vidurinio ugdymo programas teikiančių mokyklų mokytojai išorės vertintojus priima kaip konsultacijas teikiančius pagalbininkus.

Pažymėtina, kad pagrindinio ugdymo programas teikiančių mokyklų mokytojų išskiriamas vertintojo vaidmuo labiau atitinka išorinio vertinimo „filosofiją“: išorės vertintojui priskiriami vertintojo, tyrėjo, konsultanto ir pagalbininko vaidmenys.

Tiek pagrindinio, tiek ir vidurinio ugdymo programas teikiančių mokyklų vadovų nuomonės panašios: labiau akcentuojami teigiami mokyklos kokybės veiklos vertinimo aspektai, kurie susiję su aiškiai išreikštu siekiu padėti mokyklai siekti tobulėjimo – vertintojams dažniau priskiriamas konsultanto, pagalbininko vaidmuo.

Išanalizavus išoriniame vertinime dalyvavusių mokyklų mokytojų nuomonę matyti, kad pavieniais atvejais išsiskiria kelių mokyklų kai kurių mokytojų kritiškas vertinimas. Jie reiškia neigiamas emocijas dėl išorinio vertinimo metu patirtų konfliktinių situacijų, pasak mokytojų, didinusių įtampą bendruomenėje. Tuo tarpu mokyklų vadovai labiau išryškina pozityvius mokyklos veiklos kokybės vertinimo aspektus ir dažniau džiaugiasi vertintojų profesionalumu, gebėjimu operatyviai ir objektyviai nustatyti mokyklos tobulintinas sritis. Mokyklų vadovai nesureikšmina mokytojų ir išorės vertintojo nesusikalbėjimo.

Turimi duomenys leidžia daryti prielaidą (tiesiogiai tai nebuvo nagrinėta), kad pagrindinių mokyklų mokytojai išorinio vertinimo metu jaučiasi laisviau, nebijo improvizuoti, jų nevaržo „įsipareigojimas rengti mokinius egzaminams“, todėl ir išorės vertintojų pastebėjimai priimami nuosekliau, atviriau, pozityviau.

¹ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. birželio 5 d. įsakymas Nr. ISAK-1131 „Dėl Bendrojo lavinimo mokyklų veiklos kokybės išorės audito išorės vertintojų atrankos ir atestavimo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2007, Nr. 65-2538), <http://www.nmva.smm.lt/>

² Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2009 m. kovo 30 d. įsakymas Nr. ISAK-608 „Dėl Bendrojo lavinimo mokyklų veiklos kokybės išorės vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2007, Nr. 41-1550; 2009, Nr. 40-1517), <http://www.nmva.smm.lt>

IŠORĖS VERTINTOJŲ SAVYBIŲ IR KOMPETENCIJŲ VERTINIMAS

Tirtų mokyklų pedagogams labai svarbu etiškas vertintojo elgesys, geras ugdymo proceso išmanymas, nešališkas ir objektyvus vertinimas, mokinių ir mokyklos darbuotojų interesų paaiskėjimas. Tyrimo metu pedagogai išorės vertintojus dažniau apibūdindavo kaip profesionalius, gerai pasiruošusius komunuikuoti, palaikyti ryšį su mokyklos bendruomene. Itin palankiai

buvo vertinamas išorės vertintojų gebėjimas operatyviai veikti ir gana tiksliai diagnozuoti ugdymo proceso kokybę.

3 lentelėje pateikiamas išorės vertintojams priskiriamų savybių ir kompetencijų grupavimas pagal mokytojų išsakytų teiginių dažnį.

3 lentelė. Pedagogų teikiami išorės vertintojų apibūdinimai

Mokytojų nuomonė apie išorės vertintojus	Mokyklų vadovų nuomonė apie išorės vertintojus
1) profesionalūs	1) profesionalūs
2) aukštos kultūros	2) pasirengę komunuikuoti
3) etiško elgesio	3) gebantys operatyviai veikti
4) gebantys komunuikuoti	4) gebantys tiksliai nustatyti ugdymo proceso netikslumus ir pokyčius
5) šiltai bendraujantys	5) vadovaujantieji vertintojai puikiai koordinuoja vertintojų veiklas
6) diskretiški	

Pastebėta, kad tyrime dalyvavę mokytojai dar neturi tvirtos nuomonės dėl išorės vertintojų kompetencijų. Dauguma mokytojų vertintojus apibūdina kaip aukštos kultūros, etiško elgesio, tačiau pripažįsta, kad į klasę atėjęs stebėtojas vis vien kelia įtampą.

Mokyklų vadovų nuomone, išorinio vertinimo komandos nariai laikėsi Bendrojo lavinimo mokyklų veiklos kokybės išorės vertintojų elgesio taisyklių, elgesys visą vertinimo laiką buvo etiškas, o mokyklos veiklos ir ugdymo proceso kokybės vertinimai buvo pateikiami korektiškai. Vadovai palankiai įvertino stebimo proceso išmanymą, gebėjimą objektyviai jį vertinti, gyrė gerai koordinuotą komandinį darbą, tačiau išskyrė vertintojų elgesio nevienalytiškumą: buvo situacijų, išryškusių išorės vertintojų korektiškumo stoka, šališkumą, mokytojo interesų nepaisymą.

Pastebėta, kad atitiktis formaliesiems išorės vertintojų kvalifikaciniams reikalavimams (aukštasis pedagoginis išsilavinimas, pedagoginio ir / ar vadybinio darbo patirtis, švietimo veiklą reglamentuojančių dokumentų išmanymas) yra tinkamas, tačiau kai kurių išorės vertintojų nuostatos, vertybės per menkai rodomos, savęs vertinimas, požiūris į aplinką yra nepakankamai pozityvūs, dėl ko kyla problemų, konfliktų.

Apibendrinus tyrimo duomenis matyti, kad daugiausiai keblumų kyla ne dėl išorės vertintojo profesinių (specialiųjų, dalykinių) kompetencijų stokos, o bendrųjų (asmeninių savybių, komunikavimo, bendravimo) kompetencijų lavinimo stygiaus. Išorės vertintojų profesionalumo įvertinimai, nustatyti apibendrinus mokytojų ir mokyklų vadovų nuomonę, pateikti 4 lentelėje.

4 lentelė. Išorės vertintojų profesionalumo vertinimas (procentais)

Požymiai	Vertina	Labai gerai	Gerai	Neblogai	Prastai	Labai prastai
Išmano ugdymo procesą	Mokytojai	26,0	29,0	7,2	0	0
	Vadovai	23,8	33,3	0	0	0
Geba bendrauti, bendradarbiauti	Mokytojai	26,0	26,0	7,2	0	1,4
	Vadovai	23,8	28,5	0	4,8	0
Sukuria teigiamą darbinę ir emocinę aplinką	Mokytojai	17,4	17,4	16,0	5,8	4,3
	Vadovai	14,3	23,8	9,5	4,8	4,8
Paiso mokinių ir mokyklos darbuotojų interesų	Mokytojai	13,0	30,4	13,0	0	2,0
	Vadovai	23,8	14,2	9,5	4,8	4,8
Etiškai elgiasi	Mokytojai	37,7	15,9	4,3	1,5	3,0
	Vadovai	23,8	28,6	4,8	0	0
Vertina nešališkai, objektyviai	Mokytojai	17,4	32,0	7,5	0	1,0
	Vadovai	4,8	47,6	0	4,8	0

Išanalizavus mokytojų ir mokyklų vadovų nuomonę, paaiškėjo, kad pedagogams labai svarbu, ne tik kokios išvados, rekomendacijos, pastebėjimai pasakomi, bet ir tai, kokia retorika, intonacija jie pasakomi. Iš lentelės matyti, kad pedagogai dažniausiai palankiai vertina ugdymo proceso išmanymą, gebėjimą bendrauti ir bendradarbiauti, etišką elgesį, nešališkumą, objektyvumą. Tačiau iš kitų įvertinimų galima daryti prielaidą, kad asmenys, dalyvaudami išorės vertintojų

atrankoje, greičiausiai nepakankamai atskleidžia tikrąsias asmenines savybes (nuojautą, erudiciją, apdairumą, empatiją, pasitikėjimą kitais, etiškumą), kurios išryškėja vėliau stresinėse situacijose ir tai sudaro sąlygas konfliktinėms situacijoms kilti.

Apibendrinus tyrimo duomenis matyti, kad išorinio vertinimo sėkmei įtakos turi ir išorės vertintojų asmeninės savybės, ir mokyklų bendruomenių vertybės, nuostatos, veiklos tikslai.

IŠORINIO VERTINIMO STIPRYBĖS, SILPNYBĖS, GALIMYBĖS IR GRĖSMĖS

Tyrimo metu nustatyta, kad sukurtas modernus švietimo kokybės vadybos sistemos instrumentas – mokyklų veiklos kokybės išorinis vertinimas – atitinka kūrybinio ugdymo sampratą (pagal dr. Meilę Lukšienę). Išorinis vertinimas dažnai

vertintas kaip reikšmingas ir optimalus procesas, tačiau galima išskirti ir tobulintinus jo aspektus. Tyrimo metu pedagogų bendruomenėse buvo aptariamos išorinio vertinimo stiprybės, silpnybės, galimybės ir grėsmės.

IŠORINIO VERTINIMO STIPRYBĖS

- Dauguma respondentų pasitiki išorės vertintojų kompetencija ir ją vertina teigiamai.
- Išorės vertintojai geba tiksliai nusakyti pamokos ir mokyklos stipriuosius ir tobulintinus veiklos aspektus.
- Išorinio vertinimo metu duomenys renkami mokyklos veiklos visumai, veiklų sąsajoms, ryšiams, o ne atskiriems veiklos elementams vertinti. Bendradarbiaujant su mokyklos bendruomenės nariais akcentuojami sėkmingi, pavykę mokyklos veiklos aspektai, kuriuos galima panaudoti veiklai tobulinti.
- Palankiai vertinamas išorinio vertinimo metu vykęs konsultavimas.
- Išorinio vertinimo metu išryškintos mokyklos veiklos stiprybės suvokiamos kaip mokyklos unikalumas.
- Dalies respondentų vertinimu, išorinis vertinimas suteikia daugiau pasitikėjimo perspektyviomis mokyklos veiklos sritimis, padidinama asmens savivertė.
- Dalis pedagogų pripažįsta išorinio vertinimo teigiamą įtaką mokytojui, mokyklos vadovui, visai mokyklos bendruomenei: išorinio vertinimo metu gautą informaciją galima panaudoti asmens kompetencijoms, ugdymo procesui ir mokyklos veiklai tobulinti.
- Dalis respondentų pripažįsta išorinio vertinimo naudą švietimo politikams.



GALIMYBĖS

- Vienodinti išoriniame vertinime dalyvaujančių subjektų traktuojamą vertinimo sampratą.
- Viso vertinimo metu skatinti pedagogus būti aktyvesniais išorinio vertinimo dalyviais, o paskutinę vertinimo mokykloje dieną sudaryti sąlygas jiems išsakyti savo pastabas apie išorinį vertinimą.
- Iki išorės vertinimo (ir po jo) konstruktyviau planuoti ir koordinuoti mokyklos steigėjo, Agentūros, mokyklos vadovų veiksmus, skatinti aktyvesnę partnerystę.
- Gerinti išorinio vertinimo organizavimą ir vykdymą tobulinant išorės vertintojų bendrąsias kompetencijas, stiprinant jų atsakomybę už jų atliekamos veiklos kokybę.

SILPNYBĖS

- Išorinis vertinimas priimamas kaip sistema, kelianti įtampą, kaip priežiūra, kuriai sąmoningai prieštaraujama, kaip grėsmė, kad gali būti reitinguojama, imamasi sankcijų.
- Dalis mokyklų vadovų ir mokytojų neįžvelgia išorinio vertinimo postūmio mokyklai ir mokytojams keistis.
- Požiūrį į vertintojų kompetencijas suformuoja patys vertintojai, kartais jų asmeninės savybės sukuria precedentą abejoti išvadų objektyvumu.



GRĖSMĖS

- Mokytojai ir mokyklų vadovai dažniausiai neįžiūri išorinio vertinimo naudos mokiniui (išorinio vertinimo sėkmė retai matuojama pagal tai, kiek jis padeda (padėjo) pagerinti mokiniams teikiamas paslaugas).
- Dalis mokytojų nėra stiprūs vadybininkai: dauguma mokytojų nepakankamai suvokia kokybės valdymo mokytojo veiklos lygmeniu būtinybę, nežada keistis, kitaip organizuoti ugdymo ir mokymosi procesą.
- Dėl dalies mokytojų besąlygiško savo profesionalumo aukštinimo, išorinio vertinimo sistema gali neturėti greito ir ryškaus poveikio ugdymo kokybei klasės lygmeniu.

Mokytojų nuomonės tyrimo ir analizės apie mokyklų veiklos kokybės išorės vertinimo vykdymą ir organizavimą Bendrojo lavinimo mokyklose studijoje (2010) siūloma **visais lygmenimis gerinti bendravimą ir bendradarbiavimą panaudojant duomenis, tikslingiau skleisti informaciją ir patirtį. Tai padėtų šiuolaikišką veiklos kokybės išorinio vertinimo modelį dar labiau modernizuoti.**

Vienas svarbiausių kokybės vadybos principų – žmonių įtraukimas. Iš išorės vertinimo tvarkos aprašo aišku, kad į švietimo kokybės vertinimo veiklą įtraukiami įvairių – nacionalinio, savivaldybės (steigėjo), mokyklos – lygmenų subjektai. Tačiau atliekant nuomonių tyrimą įsitikinta, kad išvardytų

subjektų dalyvavimas išorinio vertinimo procese yra nevienodas dėl objektyvių ir subjektyvių priežasčių. Akivaizdus yra nuoseklus ir detalus vertinimo sampratos aiškinimasis, konsultavimo ir konstruktyvios pagalbos mokyklai teikimo trūkumas. Nors Agentūra analizuoja duomenis apie mokyklų veiklos gerą patirtį, ugdymo proceso organizavimo sėkmingą praktiką, atskleistą mokyklų veiklos kokybės išorinio vertinimo metu, ir ją skelbia (pamokų vaizdo įrašai ir metodinė medžiaga leidžiama serija „Sėkmės istorijos“, filmas „Atrask sėkmę“ ir kt.), pristatoma savivaldybėse mokyklų bendruomenių atstovams, tačiau tyrimo metu buvo matyti, kad mokyklose šia mokomąja medžiaga dar menkai naudojama.

NAUDOTA LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Alfa.lt 2007-10-08. Sostinės mokyklų veiklą vertins nepriklausomi auditoriai.
2. Ališauskas R., Dukynaitė R. (2005). Švietimo vertinimo raida Lietuvoje. Mokslo darbai: Pedagogika, 79, 28–31.
3. Barkauskaitė M., Bruzgelevičienė R. (2002). Švietimo įstaigos vertinimo nuostatos. Bendrojo lavinimo mokyklos vidaus audito metodika (p. 9–17). I dalis. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
4. Blinstrubas A., Mazrimienė L., Jankuvienė D. (2007). Bendrojo lavinimo mokyklų vidaus audito taikymo problemos. Socialiniai tyrimai, 1 (9), 28–34.
5. Kokybės vadybos sistemos: pagrindai, terminai ir apibrėžimai 2001 LST EN ISO 9000: 2001 Vilnius: Lietuvos standartizacijos departamentas.
6. Leeuw F. L. (2003). Educational Evaluation around the World. Trends, Topics and Theories. Educational Evaluation around the World. (An International Anthology). The Danish Evaluation Institute. Printed by Vester Kopi, p. 7–23.
7. Mokytojų nuomonės tyrimo ir analizės apie mokyklų veiklos kokybės išorės vertinimo vykdymą ir organizavimą Bendrojo lavinimo mokyklose studija (2010). Darbo grupės vadovė Survutaitė D., nariai: Barkauskaitė M., Bruzgelevičienė R., Nedzinskaitė R.
8. Mokyklos išorės auditas – graži idėja, išsigimusi praktikoje (2008). www.svietimoprofsjunga.lt
9. Prakapas R., Targamadžė V. (2008). Auditas mokykloje: tarp proceso ir strategijos. Actapaedagogica Vilnensia: mokslo darbai, 21, 89–100.
10. Survilaitė S. Išorės audito išvados skatina tobulėti, Vakarų ekspresas. 2010 m. lapkričio 12 d.
11. Šulcienė N. Ar mokyklų išorės auditas – baubas? Kupiškėnų mintys. 2008 m. kovo 20 d., Nr. 32 (8514)

ŠVIETIMO PROBLEMOS ANALIZĖ – Švietimo ir mokslo ministerijos leidinių serija, skirta politikams, savivaldybių švietimo padalinių specialistams ir plačiai visuomenei, nušviečianti kylančias ir sprendžiamas švietimo problemas. Serijoje „Švietimo problemos analizė“ pateikiama glausta, konkreti ir aktuali švietimo sistemos funkcionavimo problemų analizė.

Leidiniai skelbiami internete adresu http://www.smm.lt/svietimo_bukle/analizes.htm ir portale Emokykla.

Pasiūlymus, pastabas ar komentarus prašome siųsti Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vedėjui Ričardui Ališauskui (ricardas.alisauskas@smm.lt).

Autorius, norinčius publikuoti savo parengtas analizes serijoje „Švietimo problemos analizė“, prašome kreiptis į Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vyresniąją specialistę Veroniką Šiurkiene (el. p. veronika.siurkiene@smm.lt, tel. (8 5) 219 1121).

Analizę parengė: dr. Dalia Survutaitė, Vilniaus pedagoginio universiteto Edukologijos katedros docentė, Snieguolė Vaičekauskienė, Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros Mokyklų veiklos kokybės išorės vertinimo skyriaus vedėja.

Konsultavo: dr. Antanas Valantinas, Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros Politikos analizės skyriaus vedėjas.

KAIP VERTINAMAS MOKYKLŲ VEIKLOS KOKYBĖS IŠORINIS VERTINIMAS?

Redaktorė *Nijolė Šorienė*

Maketavo *Valdas Daraškevičius*

2011-06-23. Tir. 1900 egz.

Išleido Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos
Švietimo aprūpinimo centras, Geležinio Vilko g. 12, LT-01112 Vilnius
Spausdino UAB „Lodvila“, Sėlių g. 3A, LT-08125 Vilnius